

Nogmaals: Duurzame ontwikkeling

Recensie van

Sustainable Development.

Nath, B., Hens, L. & Devuyst, D. (eds),

VUBPress 1996

Nog een boek in het kielzog van Go Harlem Brundtland en de Rio Conferentie van de Verenigde Naties, een gebeuren dat L.Hens trouwens wikt en weegt in hoofdstuk 3. En toch verhindert de academische leest waarop het geschoeid is niet dat het boeit, want het brengt frisse perspectieven aan.

De formule van een internationaal samengestelde reader heeft het voordeel van de veelzijdigheid, gewaarborgd door multidisciplinariteit en multiculturaliteit van de invalshoeken. Voor allesomvattende onderwerpen zoals dat van duurzame ontwikkeling (D.O.) is dit een pluspunt, ook al omdat op deze wijze bepaalde tegenstellingen aan het licht komen, zoals bijvoorbeeld bij de inschatting van de biotechnologie. Zo grijpen B.Nath en I.Talay bijvoorbeeld in het eerste hoofdstuk de actualiteit van de 'dolle koeienziekte' aan om te waarschuwen tegen het gevaar van virussen die van één soort naar een andere overgaan (p. 33), wijl verder in het boek G.Barbiroli de kunstmatige overbren-

ging van genetisch materiaal doorheen soortenbarrières ten zeerste aanbeveelt, tot 's mensen hogere glorie (p. 327). Aldus kan de aandachtige lezer wellicht zelf vaststellen dat over problemen van duurzaamheid en ontwikkeling verre van altijd eensgezindheid heerst onder deskundigen. Deze vaststelling ligt trouwens ook aan de basis van het 'voorzorgsprincipe' (precautionary principle), dat door beide hogervermelde auteurs van het eerste hoofdstuk uitvoerig wordt beargumenteerd. Zij staan erg kritisch tegenover de mogelijkheden van wetenschap en technologie om de huidige milieuproblemen het hoofd te bieden, niet enkel omwille van de onzekerheden besloten in de aard van de werkelijkheid maar ook omwille van de beperkingen van de menselijke geest. Deze laatste werken zij op een verhelderende wijze uit: beperkingen in ruimte en tijd, verwarring tussen realiteit en perceptie, perceptie van enkel één van vele werelden, gemis aan objectiviteit... Deze beperkingen van de menselijke natuur zijn relevant, omdat de uitermate

hoge complexiteit van de problematiek van D.O. ook deze menselijke natuur zelf omvat. Een filosofische kadering van een bundel die nochtans duidelijk op een praktische aanpak en het bereiken van concrete resultaten mikt, is eerder uitzondering dan regel. Daar het zinloos is om in dit korte bestek over elk hoofdstuk iets te zeggen, springen wij meteen naar een andere bijdrage met filosofische inslag in het eerste deel (conceptuele achtergrond), waarin J.Schütz zich afvraagt wat duurzaamheid met ethiek te maken heeft. "Ethische beslissingen worden sowieso gemaakt in de status-quo" is zijn uitgangspunt. Opdat ethiek of de wetenschappelijke bevindingen de mensheid echter fundamenteel van richting zouden kunnen doen veranderen is er volgens deze auteur een krachtig bindmiddel nodig tussen intellect en gevoelens, dat hij stamelend omschrijft als een 'onder-bewuste vorm van weten' (p.152).

Na de theorie, de praktijk. Het tweede deel besteedt aandacht aan methodologische kwesties. Hoe duurzaamheid meten? L.Goeteyn ontvouwt de logica die leidt tot de integratie van milieukundige en sociaal-economische sleutelindicatoren tot samengestelde duurzaamheidsindicatoren. Maar hij vergeet niet het problematische van deze pogingen uit de doeken te doen: indicatoren moeten voldoen aan tegengestelde eisen van praktische hanteerbaarheid én volledigheid. Aan deze laatste eis is op zich al niet te voldoen, en hierdoor worden sleutelindicatoren per definitie steeds voorlopig. De voorgestelde ecologische indicator 'milieugebruiksruimte' zegt niets over allocatie of verdeling over actoren, de gangbare economische indicator BNP brengt de ontwaarding van het milieukapitaal niet in rekening, en zelfs de samengestelde index van duur-

zame economische welvaart (Sustainable Economic Welfare ISEW) verwaarloost werkloosheid, criminaliteit en belangrijke overheidsuitgaven (p.175). Op het lokale vlak is het voorbeeld van 'Sustainable Seattle' er om te bewijzen dat geïntegreerde duurzaamheidsindicatoren tenminste toch kunnen aangeven of er vooruitgang wordt geboekt of niet (R.Hatcher).

Zo zijn we dan in het derde deel beland, waarin de doelgroepen één voor één aan de beurt komen. Hierin zoekt bijvoorbeeld K.Varcoe naar uitwegen uit het probleem van de 'cognitieve dissonantie', namelijk dat vele consumenten sterke milieuwaarden belijden, wat hen evenwel niet verhindert er dagelijks tegen te zondigen. Coherent met zijn techno-optimistische instelling (zie hoger) wijst G.Barbiroli de 'natuurlijke (menselijke) weerstand tegen veranderingen' met de vinger, en vertolkt zijn geloof in de vervangbaarheid van natuurlijk door menselijk kapitaal. Als deze laatste stelling, die het duurzaamheidsdebat eigenlijk meteen overbodig verklaart veld zou winnen, dan zou ongetwijfeld veel papier kunnen worden gespaard.

Wat ons betreft vinden wij dit boek, juist door zijn open geest van complementariteit en tegenspraak een opmerkelijk positieve bijdrage tot het publiek debat over duurzame ontwikkeling. Is dit niet het zoveelste bewijs dat het tot vervelens toe om zijn aangeklaagde begrip D.O., juist door zijn polysemisch karakter uitermate geschikt is om dit zo nodige democratische debat op gang te brengen?

Willy Weyns